

MAKALE

Şeyh Gâlib'in "Tûtî-i Zembûr"u Bir Çiçek Olabilir Mi?

Mücahit KAÇAR¹

Özet

Bu çalışmada, Şeyh Gâlib'in bir beytinde geçen "tûtî-i zembûr" tamlamasının ne anlama geldiği üzerinde durulacaktır. Şeyh Gâlib "tûtî-i zembûr" tamlamasını *Güyâ hayâl-i hatt-ı lebûnle müjemde hûn / Bâğ-ı vefâda tûtî-i zembûrdur bana* beytinde kullanmıştır. Ali Nihat Tarlan söz konusu beytin geçtiği gazeli şerh ettiği çalışmada bu tamlamayı "geveze papağan" olarak anlamlandırırken Abdulkadir Gürer de bu tamlamayla ilgili bir yazısında tamlamanın "bir yarısı papağan diğer yarısı ise arı olan mitolojik bir kuş" olarak anlaşılabilirliğini söyler. Bu beyitte geçen "tûtî-i zembûr"un nasıl anlaşılması gerektiği hakkındaki açıklamalar, genellikle Ali Nihat Tarlan ile Abdulkadir Gürer'in konuyla ilgili izahlarına dayanmaktadır. Fakat biz bu tamlamanın daha farklı bir anlamı olduğu ve bu tamlamanın beyitteki kullanım şekline göre bir çiçeği ifade ettiği düşüncesindeyiz. Nitekim Kastamonu'da bulunan bir el yazmasında "tûtî-i zembûr" bir çiçek ismi olarak verilmiştir. Divan şiiri geleneğine göre de "tûtî-i zembûr"un bu beyitte bir çiçek olarak anlaşılması daha uygundur. Çalışmamızın son bölümünde bu görüşümüzle ilgili tespitlerimize yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Galib, tûtî-i zembûr, şerh, beyit.

Is Sheikh Gâlib's "Tûtî-i Zembûr" a Flower?

Abstract

In this study, the "tûtî-i zembûr" phrase in a couplet of Sheikh Galib will be discussed. The couplet which includes this phrase is: *Güyâ hayâl-i hatt-ı lebûnle müjemde hûn / Bâğ-ı vefâda tûtî-i zembûrdur bana*. There are basically two views on how this couplet should be understood. The studies on the subject are generally quoted by the statements of Ali Nihat Tarlan and Abdulkadir Gürer in explaining this sentence. According to these interpretations, this phrase in the couplet should be understood as "chatty parrot" or "a mythological bird with a half parrot and the other half a wasp". But we think that this phrase has a different meaning and "tûtî-i zembûr" may be the name of a flower. In fact, this word was recorded as a flower name in a manuscript found in Kastamonu. According to the tradition of Divan poetry it is more appropriate to understand this phrase as a flower. In the last part of our work, we will present our findings on this subject.

Keywords: Sheikh Galib, tûtî-i zembûr, comment, couplet.

¹ Prof. Dr., Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, mukac80@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5707-8947

Received: 13.11.2018, Accepted: 11.12.2018

GİRİŞ

Divan şiiri metinlerinin şerh edilmesinde karşılaşılan problemler ve bunların sebepleri bu metinler üzerinde araştırma ve inceleme yapanların malumudur. Divan şiiri geleneği içerisinde kaleme alınmış metinlerin şerhi bile şârihleri izahı zor olan birçok karanlık noktaya uğraştırırken girift ve anlaşılması zor hayallere dayanan Sebk-i Hindî'yi takip eden Şeyh Gâlib gibi şairlerin beyitlerinin şerhi eski edebiyat araştırmacılarını daha da zor problemlerle uğraştırmaktadır. Şiirlerinin anlam dünyası henüz tam olarak çözülememiş bir Sebk-i Hindî şairi olan ve "mazmunlarımı anlamamak ayb olmaz" diyen Şeyh Gâlib'in şiirlerinde ne kastedildiği tam olarak anlaşılmayan birçok kelime, tamlama ve ifade tarzı bulunmaktadır. Biz de bu çalışmada, Şeyh Gâlib'in daha önce farklı şekillerde yorumlanmış bir beytinde geçen "tûtî-i zenbûr" ifadesinin ve bu ifadenin geçtiği beytin nasıl anlaşılacağına dair düşüncelerimizi açıklayacağız. Söz konusu ifadenin geçtiği beyit şudur:

Gûyâ hayâl-i hatt-ı lebûnle müjmede hûn

Bâğ-ı vefâda tûtî-i zenbûrdur bana (Kalkışım, 2003, s. 235)

Bu beyitte geçen "tûtî-i zenbûr" ifadesinin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda ileri sürülmüş iki görüş bulunmaktadır. Bu beytin ve Şeyh Gâlib'in başka yönlerinin ele alındığı çalışmalarda konu "tûtî-i zenbûr" ifadesine geldiğinde genel olarak Ali Nihat Tarlan'ın ve Abdulkadir Gürer'in bu tamlamayı açıklarken kullandıkları ifadeler alıntılanmaktadır. Dolayısıyla bu beytin şerhi Ali Nihat Tarlan ile Abdulkadir Gürer'in şerhleri temel alınarak yapılmaktadır. Biz de çalışmamızda öncelikle bu iki izahın söz konusu tamlamayı anlamadaki katkısını sorgulayacak ardından da kendi görüşlerimizi açıklayacağız.

Ali Nihat Tarlan, Şeyh Gâlib'in bu beytini şerh ettiği çalışmasında beyti günümüz Türkçesiyle nesre şöyle çevirmektedir:

"Dudağın etrafını çeviren ayva tüyleri hayali ile kirpiğindeki kan benim için sanki vefa bağında gezen geveze bir papağandır"

Çalışmamızda Ali Nihat Tarlan'ın bu şerhine sık sık atıfta bulunacağımız için okuyucunun karşılaştırma yapmasını sağlamak amacıyla söz konusu beytin şerhini aşağıya aynen aktarıyoruz:

Hat, vahdet üzerindeki kesrettir. Yüz üzerinde koyu renkli ayva tüyleri vahdet olan yüz üzerindeki kesrettir. Ve kesretin vahdet üzerinde olduğu şuurudur. Dudak, fenâfillâh ve neticede bekâbillahtır. Yokluktur. Dudak, o kadar küçüktür ki, candır, yoktur, hayaldir, vehimdir... ilâahir. Hak varlığında kendini yok etmenin emsâli olan dudağı, kesret sarmıştır. Kulun vazifesi kesret içinden sıyrılıp fenâfillâha erişmektir. Bu, aşk ile, derd ile, belâ ile olur. Ve işte şair de kanlı gözyaşı döküyor. Kirpiklerinde kan damlaları var. Bu

dudak etrafındaki koyu renkli, yeşil (sebz) ayva tüyleri ile kırmızı kan, tûtî, papağandır. Bu iki rengin altında papağan mazmunu vardır. Meselâ Ahmet Paşa'nın meşhur güneş kasidesinde şu beyte rastlıyoruz:

*tûtî-i serserzdir ki, âyinede per gösterir
hatt-ı rûhsarın ki, olmuştur ana şehir
güneş*

Gül, meclisin gül bahçesinin papağanı olmak için yaprak yeşil kanat, goncayı kırmızı gaga, dikenini de tırnak. Gûyâ, burada iki mânâyadır: biri sanki diğeri söyleyen. Burada gûyâ tûtînin sıfatıdır. Tûtî söz söyler. Bu beyitte gûyâ[a] hayalin sıfatıdır. Dudağın etrafındaki ayva tüylerinin bana söz söyleyen hayali, bir papağana benzer. Gene bu beyitte dudağın vasıflarını görürüz. Dudak, yok olduğu için hayaldir. Kırmızı olduğu için hun (kan) vardır. Ve tatlı olduğu için de zenbur yani arı kelimesi kullanılmıştır. Tatlılık dudağın esaslı vasıflarındandır. Zenburun bir mânâsı da arıdır. Bal yapar.

Vefa, elestü bezmindeki ahdi yerine getirmektir. Yani aşka düşüp, türlü belalara tahammül edip hakk'ın varlığına kendini yok etmek, hak ve bâki olmak. (bağ-ı vefâ) bir tefsire göre dünyadır. Çünkü burası hakka verilen sözü, ahdi yerine getirmek yeridir. Bu mânâsıyla bir bahçeye benzetiliyor. Kesretle sarılan fenâfillâhın hayâli, geveze bir papağan gibi (ezeldeki taahhüdünü yerine getir. Vefa vazifesini ifa et) diye söylenir, durur. (Çelebioğlu, 1989, s. 137-138)

Görülebileceği üzere Ali Nihat Tarlan, beyitte geçen "tûtî-i zenbûr" ifadesindeki arı anlamına gelen zenbûru "geveze" şeklinde anlamlandırmakta ve bu ifadeye "geveze papağan" anlamı vermektedir. Bunu yapmasının sebebi bu tamlamanın alışılmamış olmasıdır. Çünkü tûtî ve zenbûr kelimelerinin Şeyh Gâlib'den önce bu şekilde kullanıldığına dair elimizde -şimdilik- bir veri bulunmamaktadır.

Abdulkadir Gürer ise Ali Nihat Tarlan'ın "tûtî-i zenbûr"u "geveze papağan" şeklinde anlamlandırmasının hiçbir izahı olamayacağını, bu beyti düzyazıya aktarmadaki daha doğrusu anlamadaki güçlüğü temel sebebini şârihin yetersizliğinde değil, onun uyguladığı klâsik şerh yönteminin farklı bir üslûpla yazılmış bu beytin izahı için geçersiz bir yöntem oluşunda aramak gerektiğini ifade eder. Gürer'e göre Şeyh Gâlib bu tamlamada yarısı arı, yarısı papağan olan mitolojik bir yaratık tasvir etmekte ve böylece korku ve ümit arasındaki karmaşık duyguları alışılmamış bir teşbihle şiire yansıtmaktadır (Gürer, 2000, s. 104-105).

Çalışmamızda Abdulkadir Gürer'in şerhine de sık sık atıfta bulunacağımız için okuyucunun karşılaştırma yapmasını sağlamak amacıyla söz konusu beytin şerhini aşağıya aynen aktarıyoruz:

Gâlib, bu beyitte "leb" in çekiciliğiyle "hatt"ın iticiliği arasında yaşadığı ruh hâlini ifade

etmek için "hatt"ı "zenbûr'a teşbih etmek suretiyle yeni ve orijinal bir "müşebbehün bih" elde etmiş; "hatt"ın bu yeni "müşebbehün bih" ile "leb"ın hazır, alışılmış "müşebbehün bih"lerinden biri olan "tûtî"yi "izâfet-i teşbîhi" yoluyla bir arada kullanarak yeni bir hayale, daha doğrusu bir hayal tezatına ulaşmıştır. Gâlib, bu beyitte "hatt-ı leb"i "bâğ-ı vefâ"ya girmeye, yani "vuslat"a engel adeta yarısı arı, yarısı papağan mitolojik bir yaratık gibi tasvir etmektedir ki kanımca bu, korku ve ümit arasındaki karmaşık duyguların alışılmamış bir teşbihle şiire yansımadır. Gâlib'in xix.yüzyılda hayalde ve üslûpta en büyük izleyicisi olan Keçecizâde İzzet Molla'nın

nûş-ı lebiyle niş-i 'itâbın hayâl idüp

ol gül-'izâr tûtî-i zenbûrdur baña

beyti de onun söz konusu tezatlı anlatımı ile ilgili olarak burada ileri sürülen görüşleri doğrulayıcı bir mahiyet gösterir. Gâlib'in söz konusu hayalini bu beytinde küçük değişikliklerle fakat, güçlü sanatkârlara mahsus, ancak "ilmâm" kabul edilecek bir tasarrufla ifade eden İzzet Molla, önce beytin birinci mısraında iki müreşşah istiareyle "leb"i "tûtî"ye "itâb"ı da "zenbûr"a teşbih etmiş; sonra beytin ikinci mısraında bu kapalı istiarelerin "müşebbehün bih"lerini açığa çıkarmak ve aynı "izâfet-i teşbîhi"nin "müşebbeh" ve "müşebbehün bih"leri olarak kullanmak suretiyle son derece başarılı bir tezatlı anlatım sağlamıştır. Aynı hayali bir "terkîb-bend"inin

hikmet-i Hakk'ı her eşyâda beyân
eyleyerek

sûret-i tûtî-i zenbûra girüp lâl oldum

beytinde kullanmayı deneyen Esrar Dede ise, Gâlib'in bu tezatlı hayalini anlamakta İzzet Molla kadar başarılı olamamış, "sâlik"ın "ilâhî tecellî" karşısında "hayret"e düşerek "lâl" olma hâlini Gâlib'in ve İzzet Molla'nın beyitlerinden anlaşıldığına göre, "maşûk"un sıfatı olması gereken "tûtî-i zenbûr"la ifade ederek bir hayal hatasına düşmüştür (Gürer, 2000, s. 105).

Abdulkadir Gürer, alıntıda da anlaşılacağı üzere Şeyh Gâlib'in bu gazeline nazire yazan Keçecizade İzzet Molla'nın da aynı tamlamayı kurduğu bir beytini delil göstererek bu beyitte sevgilinin dudağına duyulan özlemler dudak üzerindeki hattan duyulan korkunun ifade edildiğini söylemektedir. Esas olarak bu anlam doğrudur ve Divan şiirinde bunu anlatan başka beyitler de gösterilebilir. Fakat burada akla şöyle bir soru gelmektedir: Acaba Şeyh Gâlib bu beyitte Keçecizâde İzzet Molla'nın beytinde olduğu gibi korku ve ümit arasındaki ruh hâlini mi anlatmıştır? Beyte tekrar baktığımız zaman birinci mısra da "müjemde hûn/kirpiklerimdeki kan" ifadesi de geçtiği halde Abdulkadir Gürer'in şerhinde bu bölüm şerhte yani beyti ve bu tamlamayı anlamaya yönelik izahlarda hiç

ele alınmamıştır. Hâlbuki bize göre beyitte şair özellikle buraya dikkat çekmekte ve bunu kendisine "tûtî-i zenbûr" olarak görmekte/göstermektedir. Aşağıda beyti neden bu şekilde anladığımızı dair izahlarımız sunulacaktır.

Abdulkadir Gürer, söz konusu makalesinde Şeyh Gâlib gibi şairlerin Sebki Hindî ile yazdıkları şiirlerde "Hâmuş-ı sühân-gû", "güftâr-ı hâmuşî" gibi zıt anlamlı kelime ve ifadelerin bir araya getirilmesiyle yeni ve orijinal hayaller kurduklarını dolayısıyla bu beyitlerin klasik şerh usulleriyle şerh edilemeyeceğini, Ali Nihat Tarlan'ın da bu beyti şerh edememesinin altında bu sebebin yattığını ifade etmektedir (Gürer, 2000, s. 102). Biz de şerh usulüyle ilgili olarak söylediklerinde kendisine katılıyoruz. Fakat bu beyitte klasik şerh usullerine göre beytin anlam dünyasının daha kolay çözülebileceğini düşünüyoruz. Ali Nihat Tarlan'ın şerhinde özellikle tasavvufî yönden şerh etme gayretinden dolayı- beytin genel ve ilk anlaşılması gereken anlamı verilmediği için beytin şerhinin anlaşılmadığını düşünüyoruz. Aslında Ali Nihat Tarlan'ın beyti nesre çevirdiği şekilde şerh etmesi, en azından ilk olarak bu şekilde şerh etmesi bizce beytin daha rahat anlaşılmasını sağladı. Fakat zannımızca biraz da "tûtî-i zenbûr" ifadesinin anlaşılabilirliği sebebiyle Ali Nihat Tarlan beyti tasavvufî yönden izah etmek ve bu tamlamaya da "geveze papağan" anlamı vermek zorunda kalmıştır. Çünkü beytin nesre çevirisini tam olarak veren Ali Nihat Tarlan daha sonra bu nesre çeviriye bağlı kalmamış ve "tûtî-i zenbûr" ifadesinin tam olarak neyi karşıladığını izah etmeden genel tasavvufî açıklamalara girmiştir.

Yukarıda hem Ali Nihat Tarlan'ın hem de Abdulkadir Gürer'in bu beyti nasıl şerh ettikleri kendilerinden yapılan doğrudan alıntılarla gösterilmiştir. Bize göre Ali Nihat Tarlan, beyti ve "tûtî-i zenbûr" tamlamasını tamamen tasavvufî yönden izah etmeye çalıştığı; Abdulkadir Gürer ise bu tamlamadan hareketle farklı ve alışılmamış bir benzetme aradığı için her iki şârih de beyitte nesre çevirmeyle anlaşılabilir olan genel anlamı, "tûtî-i zenbûr"u izah etmeye çalışırken gözden kaçırmışlardır. Bu yüzden biz aşağıda öncelikle beytin genel anlamını yakalamaya ve bu anlam içinde "tûtî-i zenbûr"un ne olabileceği üzerindeki tahminlerimizden yola çıkarak beyti ve "tûtî-i zenbûr" tamlamasını izah etmeye çalışacağız.

Güyâ hayâl-i hatt-ı lebûnle müjemde hûn

Bâğ-ı vefâda tûtî-i zenbûrdur bana

Beyt "hayâl-i hatt-ı lebûnle" ifadesinden dolayı -"tûtî-i zenbûr"u aynen muhafaza ederek- iki şekilde nesre çevrilebilir:

1. "(Ey Sevgili) senin dudaklarındaki ayva tüylerini hayal ettiğimde kirpiklerimdeki kan, bana (benim için) vefâ bağında(ki) tûtî-i zenbûrdur."
2. "(Ey Sevgili) senin dudaklarındaki ayva tüylerinin ve kirpiklerimdeki kanın hayali, bana (benim için) vefâ bağında(ki) tûtî-i zenbûrdur."

Bu beyitte Divan şairlerinin ortak hayallerinden/ anlatım özelliklerinden birisi dikkati çekmektedir. Divan şairleri, sevgiliden uzak kaldıkları zaman onun güzelliğini hayal eder; çevrelerinde gördükleri nesnelere bu güzellik unsurları arasında çeşitli benzerlikler kurarak bu duygularını ifade ederler. Örneğin Bâkî, aşağıdaki beytinde sevgilinin boyuna duyduğu hasretle bağdaki serviye sarıldığını ifade etmektedir:

*Firkatünde bâğa vardım hasret-i bâlân ile
Kalmadı sabrum görüp servi der-âgûş eyledüm
(Küçük, 2011, s. 300)*

*"Ayrılığında uzun boyunun hasretiyle bâğa
gittim. Serviyi görünce sabrım kalmadı, serviye
sarıldım."*

Divan şairlerinin bu türden beyitleri çoktur. Bununla birlikte ayrılık esnasında bâğa gidip gül, servi, fidan vb. gibi sevgiliyi hatırlatan şeyleri görmektense bâğa hiç gitmemeyi tercih ettiklerini söylemek de şairlerin genel olarak takip ettikleri bir yoldur. Sevgiliden ayrı kalan âşığın bütün dünyası artık onun güzellik unsurlarının hayâli olur. Aşağıdaki beyitte de görüleceği üzere âşıklar, ayrılık acısı çektiklerinde vücutlarına kesici aletlerle çizikler atarlar ve böylece oluşan şekilleri sevgiliyi hatırlatan servi, gül, gonca gibi unsurlara yani bir gül bahçesine benzetir; gül bahçesine ihtiyaçları olmadığını söylerler.

*Elifler serv peykân gonca sahn-ı sîne bâğımıdır
Gül-i gülzâr-ı gam cismimde kanlı tâze dağımdır
(Kurnaz, 1996, s. 388)*

İşte bu yazıya konu edindiğimiz beyitte de Şeyh Gâlib, sevgilinin dudaklarının üzerindeki ince tüyleri hayal ettiğini, bu hayâlde gözlerinden kanlı yaşlar akıttığını ifade ettikten sonra kirpikleri arasındaki bu kan damlasının kendisi için bir "tûtî-i zembûr" olduğunu söylemektedir. Bu durumda beyitte geçen "tûtî-i zembûr" ile ince ve siyah tüylerle çevrili kıpkırmızı dudak ve ince tüylere benzeyen kirpikler ortasındaki kan damlası arasında bir benzerlik bulunduğu veyahut şairin bunlar arasında bir benzerlik kurduğu görülmektedir. Divan şiirinde dudağın küçük, yuvarlak ve kırmızı olması yönünden bir damla kana benzetildiği malumdur. Bu beyitte de sevgilisinin ince tüylerle çevrilmiş dudağını anarak kanlı gözyaşları dökken ve kirpikler arasındaki kan damlasını görebek sevgilinin dudağına duyduğu hasreti bir nebze olsun dindiren âşık hayâlini bir adım daha ileri götürerek "kirpikler arasındaki kan damlası"nın kendisi için vefâ bağındaki "tûtî-i zembûr" olduğunu ifade etmektedir. Öyleyse elimizde "tûtî-i zembûr"un ne olabileceğine dair iki işaret bulunmaktadır:

1. "Tûtî-i zembûr", bağda bulunan bir şey olmalıdır.
2. "Tûtî-i zembûr", sevgilinin ince tüylerle çevrilmiş kırmızı dudağına ve kirpikler arasındaki kan damlasına fizikî yönden benzemelidir.

Aslında bu beyitte "tûtî-i zembûr" ifadesi hiç kullanılmamış olsa ve ifadenin nasıl tamamlanabileceği

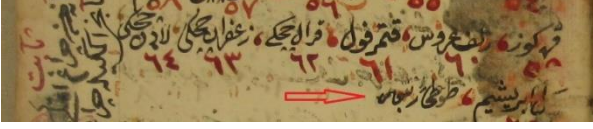
sorulsa, verilecek cevap Divan şiiri geleneğinde bellidir: Gonca. Nitekim bütün şairlerin divanlarında ince tüyler arasındaki dudağın dikenler arasındaki bir goncaya benzetildiği beyitler çoktur. Şeyh Gâlib, bu beyitte önce ince tüyler arasındaki dudağı kirpikler arasındaki kanlı gözyaşına benzetmiş ardından da bu kanlı gözyaşının kendisi için "tûtî-i zembûr" olduğunu yani sevgilisinin "tûtî-i zembûr"a benzeyen dudağını hatırlayınca çektiği acıyı hafifletmek için kanlı gözyaşı döktüğünü kirpikler arasındaki kan damlasının kendisi için sevgilisinin dudağını hatırlatan "tûtî-i zembûr" yerine geçtiğini söylemektedir. Beyitte geçen "bâğ-ı vefâ" ifadesi de "tûtî-i zembûr"un bir çiçek hatta goncaya benzeyen bir çiçek olması gerektiğine işaret etmektedir.

Beyitte geçen "tûtî-i zembûr" ifadesini mitolojik bir hayvan olarak yorumlayan Güner, Şeyh Gâlib'in en yakın dostu Esrar Dede'yle Keçecizâde İzzet Molla'nın da birer beyitlerinde "tûtî-i zembûr" ifadesinin geçtiğini, "tûtî-i zembûr"u kullanım şeklinin kendi yorumuna ters düşmesi sebebiyle Esrar Dede'nin Şeyh Gâlib'in bu tezatlı anlatımını İzzet Molla kadar anlamadığını ifade etmektedir. Halbuki aşağıya aldığımız iki beyitte "tûtî-i zembûr" bizim izahımızla gayet rahat yorumlanabilmektedir. Kaldı ki Şeyh Gâlib'in en yakın dostu olarak şiirlerini Gâlib'e okutmuş olma ihtimali yüksek olduğundan Esrar Dede'nin "tûtî-i zembûr"u beytinde doğru kullandığını düşünmekteyiz. Bu durumda da Esrar Dede'nin beyitte geçen "Sûret-i tûtî-i zembûra girüp lâl oldum" mısraında, divan şiirinde konuşmamanın, susmanın sembolü olan goncaya veya ona benzer başka bir şeye işaret ettiği rahatlıkla söylenebilir. İzzet Molla'nın beytinde de yine gonca veyahut ona benzer başka bir şeyin kastedilme ihtimali akla daha yakın görünmektedir.

*Nûş-ı lebiyle nîş-i 'itâbın hayâl idiüp
Ol gül-'izâr tûtî-i zembûrdur baña (İzzet Molla)*

*Hikmet-i Hakk'ı her eşyâda beyân eyleyerek
Sûret-i tûtî-i zembûra girüp lâl oldum (Esrar Dede)*

Tûtî-i zembûr'un ne olabileceğine dair internette yaptığımız araştırmalarda bunun bir çiçek ismi olarak zikredildiği bir makaleyle karşılaştık. Nâil Tan tarafından kaleme alınan iki sayfalık bir tanıtma yazısında, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan 3753 numaralı 352 varaklık mecmuada çiçekler, meyveler ve hayvanlar hakkında çok önemli bilgiler bulunduğu ifade edildikten sonra "tûtî-i zembûr"un da aralarında bulunduğu çiçek isimleri liste halinde sunularak (Ek-1) ayrıntılı bilgi için yazmaya müracaat edilmesi gereği vurgulanmaktadır (2007, s.63-64). Mecmuanın dijital kopyalarını elde ederek kontrol ettiğimizde çiçek isimlerinin verildiği listenin en sonunda "tûtî-i zembûr" ismini gördük.

Mecmuada çiçek isimleri dışında bir bilgi bulunmadığı için maalesef bu “tûtî-i zembûr”un nasıl bir çiçek olduğu hakkında hiçbir şey diyemiyoruz. Listede bulunan bu isim, şimdilik “tûtî-i zembûr”un bir çiçek ismi olabileceği hakkındaki yorumumuzun doğru olabileceğine dair kayda değer bir işaret olarak kabul edilebilir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere bu çalışma daha önce bir bildiri olarak sunulmuştu. Bildirimizi dinleyen kıymetli hocam Prof. Dr. A. Atilla Şentürk, “tûtî-i zembûr”un arı kuşu olabileceğini ifade etti. Bu yazının amacı da “tûtî-i zembûr” ifadesinin gerçekte ne olabileceğini anlamaya çalışmak olduğu için, çalışmamıza değerli hocamızın bir kitabında arı kuşu hakkında verdiği bilgileri de ekliyoruz:

Arı Kuşu:(Tûtî-i zembûr, zembûr): Lügatlerde kuş anlamı bulunmamakla beraber, “zenbur” kelimesinin kuşlarla ilgili birçok kaynakta kuş isimleriyle birlikte zikredilmesine nazaran bunun müstakilen bir kuş ismi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim tûtî-i zembûra daha önce takılan geveze papağan vb. isnatların hiçbir delili olmayıp tûtî-i zembûr aslında günümüzde halen “arı kuşu” olarak bilinen kuştan başka bir şey değildir. Nitekim Şeyh Gâlib’in sevgilinin dudağındaki tüylerin hayali ile kirpiklerinin üzerindeki kan(lı gözyaşı) damlasını tanımlarken leff ü neşr yoluyla tüyleri “vefa bahçesine” kanlı gözyaşını da “arı kuşu”na benzettiği şu beytinde kirpik üzerindeki kan damlasının arı kuşuna benzetilmesi, arı kuşunun kan kırmızısı tüyleri sebebiyledir (Şentürk, 2016, s. 344-34).

Bu durumda Şeyh Gâlib, Divan şiiri geleneğine uyarak sevgilisinden ayrıyken onun ince tüylerle çevrili dudaklarını hayal ettiğini, elinde bu dudakları hatırlatan “tûtî-i zembûr” çiçeği (belki de gonca veya arı kuşu) olmadığı için kirpikleri arasındaki kanlı gözyaşını kendisine bir “tûtî-i zembûr” çiçeği olarak gördüğünü, bu görüntü sayesinde acısının hafiflediğini ifade etmektedir. Yazımız, Şeyh Gâlib’in söz konusu beytindeki “tûtî-i zembûr” ifadesinin ne olabileceği hakkında olduğu için beytin tasavvufî şerhine girişmiyoruz. Çalışmamızda bahsi geçen mecmuanın ilgili sayfası da ekte sunulmuştur.

SONUÇ

Şeyh Gâlib’in bir beytinde geçen “tûtî-i zembûr” tamlamasının ne olduğu ve bu tamlamadan hareketle beytin nasıl anlaşılması gerektiği sorusundan hareketle ele aldığımız bu çalışmada da görülmüştür ki Divan şiiri metinlerinin anlaşılması için çoğu zaman farklı sahalarda yapılan çalışmalara, neşriyata, lügatlere vb. kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma

bağlamında da, Divan şiiri metinlerinde geçen kelimelerin anlaşılması için daha kapsamlı sözlüklere ihtiyaç duyulduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde Divan şiiri metinlerinin *bağlamsal* sözlüklerinin hazırlanması çalışmalarının artmasıyla, çalışmamızda ele aldığımız türden bazı problemlili kelime ve tamlamaların daha iyi anlaşılacağına dair umudumuz artmaktadır.

Bu çalışmada, “tûtî-i zembûr” tamlamasıyla ilgili olarak beytin genel anlamına uymadığını düşündüğümüz bazı yorumlara karşılık biz de bu tamlamanın bir çiçek ismi olabileceğine dair görüşlerimizi ve tespitlerimizi sunduk. Buna karşın Ahmet Atilla Şentürk hocamızın bu tamlamanın “arı kuşu” olarak anlaşılması gerektiği görüşüne de işaret ettik. Belki de ileride hazırlanacak veya ortaya çıkarılacak başka sözlüklerde veya konuyla alakalı metinlerde bu mesele açıklığa kavuşturulacaktır. Biz şimdilik bu konudaki belirsizlik ve karmaşıklığa işaret etmek ve bu tamlamanın nasıl anlaşılacağına dair görüşlerimizi sunarak bu alanda çalışan araştırmacıların meseleye dikkatini çekmekle iktifa ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Çelebioğlu, Â. (1989). *Ali Nihad Tarlan*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gürer, A. (2000). Şeyh Gâlib’in Şiirlerinde Bir Anlatım Özelliği. *Türkoloji Dergisi*. C.XIII, S.1, s. 99-108.
- Kalkışım, M. (2013). *Şeyh Gâlib Divânı*. (2. bs.), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurnaz, C. (1996). *Hayali Bey Divanı'nın Tahlili*. Milli Eğitim Basımevi.
- Küçük, S. (2011). *Bâkî Divânı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Şentürk, A.A. (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu, 1. Cilt*. İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Tan, N. (2007). Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki Çok Önemli Bir Yazma. *Milli Folklor*. S. 76, s. 63-64.

